

BİR GİRİŐİMCİLİK ÖRNEĞİ OLARAK KOOPERATİFLER VE EKONOMİK KALKINMA

H. Cahit ÇETİN*

GİRİŐ

İktisat bilimi üretim faktörlerini başlangıçta emek, sermaye ve doğal kaynak olarak üçlü bir ayrıma tabi tutmuştur. Ancak, bir şeylerin eksik olduğu anlaşılmiş olacak ki, daha sonra girişimci adıyla yeni bir üretim faktörü tanımlanmıştır. Bu tanımlamada ünlü iktisatçı Joseph Schumpeter'in en önemli katkısı yaptığını ve girişimciyi "yenilik ve gelişmenin gerisindeki en dinamik aktör" olarak tanımladığını hatırlatmakta yarar vardır.

Kanımızca, girişimci tanımı arayışı başta risk alma motifi olmak üzere üretim için özel niteliklere sahip bir grubun varlığına duyulan ihtiyaç ile ilgilidir. Nitekim, son derece zengin doğal kaynaklara, bol miktarda işgücüne sahip olduğu halde birçok ülkenin yeterince sermaye birikimi sağlayamadığı ve gelişmesini hızlandıramadığı görülebilirken (Türkiye gibi), doğal kaynak ve emek yönünden fakir olduğu halde gelişimini büyük ölçüde tamamlamış ülkelere (İrlanda gibi) de rastlanabilmektedir. Böylesi çelişkili bir durumun ortaya çıkması bir çok faktöre bağlanabilir de yeterli girişimci sayısı ve girişim ruhunun varlığının bu çelişkili sonuçta etkisi olduğu söylenebilir. Zira bir ülkede varolan potansiyellerin harekete geçirilmesinde girişimciler kilit bir rol oynamaktadır. Nitekim, dünyayı tarih boyunca keşif ve icatların yeniden şekillendirdiği ve keşifleri de icatları da girişimci ruha sahip olanların gerçekleştirdiği ortadadır.

Girişimciler, yukarıda da vurgulandığı gibi, özel niteliklere sahip insanlardır. Yüksek risk alma cesareti ve kapasitesi, gelişmiş önsözler, rekabetçi davranış yapısı ve sürekli yeniden başlayabilme heyecanının korunması bu özelliklerin en temel olanlarıdır. Bu niteliklerin bir kısmının doğuştan (bahşedilmiş) bir kısmının ise yaşam deneyimi sonucunda (öğrenilen) kazanıldığı açıktır. Buradan hareketle girişimciliği birey/kurum gibi bir başlık perspektifinde değil de daha çok bir davranış yapısı olarak tanımlamanın daha anlamlı olduğu söylenebilir.

Kuşkusuz girişimciliği sadece bireysel düzeyde ele almak eksik bir yaklaşım olacaktır. Zira bireysel olduğu kadar birlikte hareket eden bireylerin

* Tarih Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Yönetim Kurulu Başkanı

oluşturduğu girişimler de bulunmaktadır. Bunlar şirket (anonim, kolektif, limited, komandit gibi) yanında kooperatif şeklinde de kurulabilirler.

Bu çalışmanın amacı bir tür “ortak” girişim niteliğindeki tarımsal kooperatiflerin ekonomik kalkınmada oynayabileceği rolleri Türkiye özelinde değerlendirmektir. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde Türkiye’de tarımsal kooperatiflerin önemi ve işlevleri, ikinci bölümde kooperatiflere olan ihtiyacın gerekçeleri, üçüncü bölümde nasıl bir kooperatif modeline ihtiyaç olduğu ve son bölümde ise kalkınma sürecinde kooperatiflerin rolü değerlendirilecektir.

1. TARIMSAL KOPERATİFLER

Cumhuriyet öncesi dönemde kooperatif benzeri ilk oluşum çiftçilerin finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla Mithat Paşa tarafından 1863 yılında kurulan "Memleket Sandıkları" olmuştur. Memleket Sandıkları, 1883 yılında Menafi Sandıklarına, 1888 yılında da mevcut görevlerini devam ettirecek şekilde Ziraat Bankası'na dönüştürülmüştür. Daha sonra ise 1915 yılında "Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı" adıyla ilk tarım satış kooperatifi kurulmuştur. İşgal altındaki bir ülkede, böylesi bir oluşumun gündeme gelmesi ve başarıyla hayata geçirilmesi, bugünlerde “Türkiye’de kooperatifçiliği başarmak zor” diyenlerin dikkatle incelemesi gereken bir durumdur.

Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin ilanından hemen sonra 21.4.1924 tarihli ve 498 sayılı "İtibari Zirai Birlikleri (Kooperatifleri) Kanunu" yürürlüğe konulmuştur. Bu kanuna dayalı olarak ilk kooperatif 1927 yılında İzmir’de "İtibari Zirai Birliği" adıyla kurulmuştur. 1915 ve 1927’de ilk kooperatif oluşumunun Ege’de gerçekleşmesi de oldukça dikkat çeken bir konudur.

Atatürk kooperatifçiliğinin önemini çok iyi kavramış ve gelişimi için hem önderlik yapmış hem de ciddi çaba harcamıştır. Nitekim, 1936 yılında kurulan Tekir Çiftliği Tarım Kredi kooperatifinin (Silifke) bir numaralı kurucu ortağı olmuştur. Böylece Atatürk asker ve devlet adamı olmanın yanında tarımda gelişmenin ancak örgütlenme ile olabileceğini de gören ve bugün dahi vizyonu mevcut yöneticilerden daha geniş olduğunu ortaya koyan bir lider olmuştur. Bu cümle kooperatif ve birliklerin adeta yok olmaya terk edildiği günümüzde çok daha büyük anlam taşımaktadır.

Planlı dönemle birlikte kooperatifçilik Anayasal bir nitelik kazanmıştır. Nitekim 1961 Anayasa' sının 51. maddesinde "Devlet kooperatifçiliğinin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır" hükmüne yer verilmiştir. Bu çerçevede 1969 yılında 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu

yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunla kooperatifçilik çalışmalarında konu bazında ihtisaslaşma eğilimi başlamıştır.

24 Ocak 1980 Kararları sonucunda ekonomik sistem tercihinin piyasa sistemi yönünde değiştirilmesi ve buna bağlı olarak değişen koşulların getirdiği yeni ihtiyaçlara cevap verememesi nedeniyle 1988 yılında 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ve 3476 sayılı kanunda önemli değişiklikler yapılmıştır.

1163 sayılı Kanunun birinci maddesinde kooperatifler, “Tüzel kişiliğe haiz olmak üzere ortakların belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile Özel İdareler, Belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir.” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım genel nitelikte olup ortaklaşa gerçekleştirilmek istenen tüm amaçlar için kooperatif kurulabileceğini ifade etmektedir.

Yukarıdaki tanım çerçevesinde genel olarak kooperatiflerin;

1. Bireysel olarak gerçekleştirilemeyecek ortak çıkarlar için bir araya gelinen (ortak akıl ürünü),
2. Gönüllü katılım esasına dayalı (sorumluluk bilinci taşıyanlar),
3. Demokratik yönetim şekli gerektiren (her ortak bir oya sahip),
4. Üyelerin/ortakların haklarını ve çıkarlarını koruyan, birlik olmanın olası avantajlarından (ortaklaşa alım ve satımın getirdiği ölçek ekonomileri) faydalanmayı mümkün kılan, girişimler olduğu söylenebilir.

Farklı amaçlar için kurulabilmeleri nedeniyle çok sayıda kooperatif türü ile karşılaşılmaktadır. Konumuz bağlamında bunları tarımla bağlantılı ve diğer kooperatifler olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Ancak türü ne olursa olsun kooperatifler ortaklarının ihtiyaçlarını daha uygun koşullarda (fiyat, kalite, teslim süresi vb.) gideren ve/veya ürünlerini daha iyi koşullarda (iyi fiyat, toplu satış, depolama, işleme vb.) değerlendiren kurumsal yapılardır. Kooperatifin türüne (amacına) göre tedarik veya pazarlama boyutundan birine ilişkin olarak kooperatif kurulabileceği gibi her iki boyutu da içeren işlemlere sahip kooperatifler de kurulabilir.

Tarımsal faaliyetlere/ürünlere ilişkin olarak kurulan kooperatifler tarımsal ürünler, üretimi ve üreticilerin özellikleri itibariyle son derece büyük önem taşımaktadır. Nitekim, sanayi ve hizmet sektörüne oranla tarımsal ürünler daha az dayanıklı, üretim neredeyse tamamen doğa koşullarına bağlı, üreticiler genelde daha az eğitilmiş ve işletme ölçeği daha küçüktür. Böylesi bir yapı, adı ne olursa olsun, çiftçilerin örgütlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Aslında yasa gereği gönüllü olan kooperatifler, sağlıklı bir göz ve sağduyu ile bakıldığında, sektörün pratik koşulları nedeniyle zorunluluk arz etmektedir.

Bu bağlamda tarımsal faaliyetlerle ilgili kooperatifleri, ortaklarının (üreticilerin) ihtiyaç duyduğu girdileri (bilgi-eğitim, tohum, ilaç, gübre, motorin, traktör, ekipman, kredi, vb.) uygun koşullarda tedarik eden, ortaklarının ürünlerini gerektiğinde depolayan, işleyen ve pazarlayan gönüllü girişimler olarak tanımlamak mümkündür. Kooperatiflerin bu faaliyetleri bir taraftan ortakların ürün kalitesi ve verimini artırmakta diğer taraftan da gelir artışına imkan sağlamaktadır. Böylesi katkıları nedeniyle, kanımızca, kooperatifçiliğe karşı çıkmak veya üreticilerin kooperatife üye olmamaları anlaşılır bir durum değildir.

Türkiye’de tarımsal alanda faaliyet gösteren başlıca kooperatif türleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Sulama Kooperatifleridir. Bu kooperatiflerin her biri farklı bir alanda ve farklı amaçlarla kurulmaktadır. Nitekim kalkınma kooperatifleri tarımsal üretimi geliştirmek, ortakların sosyo-ekonomik yönden gelişimini desteklemek, başta tarıma dayalı sanayi olmak üzere ortakların tarım dışı gelirlere ulaşmasını amaçlamaktadır. Ortakları genellikle küçük üreticiler olan tarım kredi kooperatiflerinin temel amacı ise ortaklarına uygun fiyat ve ödeme koşullarında girdi temin etmektir. Bu satırların yazarının bir tanesinin 25 yıldır başkanlığını yaptığı tarım satış kooperatiflerinin temel amacı ise ürünlerini gerek iç gerekse dış piyasalarda olası en iyi koşullarda pazarlayarak ortakların gelirlerini artırmaya yardımcı olmaktır. Sulama kooperatifleri ise ortaklarının su ihtiyacının karşılanması için gerekli tesislerin oluşturulması ve korunmasını, suyun kullanım koşullarının düzenlenmesini sağlar. Bunların dışında da tarımsal amaçlı daha bir çok kooperatif (su ürünleri, pancar ekicileri vb.) bulunmaktadır.

2. TARIMSAL KOOPERATİFLERE NEDEN İHTİYAÇ VARDIR?

Geçmişini ahi birliklerine kadar götürmenin mümkün olduğu kooperatif türü örgütlenmeler, pratik koşulların getirdiği bir zorunluluktur. Bir başka deyişle, herhangi bir sektör veya kesimde faaliyette bulunan kişiler durduk yere böylesi bir örgütlenmeye gitmemişler, örgütlenmenin faydaları ve zorunluluğunu gördükleri için örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Kuşkusuz her bir sektör (tarım, sanayi, hizmet) veya kesimde (tüketici, KOBİ gibi) örgütlenmeye olan ihtiyacının ortak olduğu kadar özel nedenleri de bulunmaktadır. Konumuz bağlamında tarım sektöründe, çiftçilerin örgütlenme ihtiyacının arkasındaki temel faktörleri şöyle sıralamak mümkündür;

a) Üretim koşulları: Tarımsal üretimin en belirgin özelliği doğa koşullarına bağımlılık, yani üretim sürecinde kontrol edilemeyen değişkenlerin varlığıdır. Aşırı yağış ve sel, don, kuraklık gibi olumsuz etkileri tamamen ortadan kaldırılamayan gelişmeler tarımsal üretimde risk yaratmaktadır. Bu olası olumsuz gelişmelerin etkisinin azaltılması ve/veya önlem alınması konusunda üreticilerin ortaklaşa hareket etmeleri zorunludur.

b) Ürünlerin özellikleri: Tarımsal ürünler, başta meyve ve sebzeler olmak üzere genelde dayanıksız veya depolama süreleri sınırlı ürünlerdir. Bu durum çiftçilerin alıcılar karşısındaki pazarlık gücünü azaltmaktadır. Ürünlerin daha uygun fiyattan satılmasını güçleştiren ve gelir kaybına neden olabilen bu duruma karşı çiftçilerin örgütlenmesi en iyi çözümdür. Örgütlenme sadece örgütlenmeye bağlı pazarlık gücünü artırmakla kalmayarak ürünlerin uygun koşullarda depolanması (soğuk hava deposu gibi) için gerekli yatırımların yapılmasına da imkan vererek ilave bir pazarlık gücü yaratacaktır.

c) İşletme yapısı: Birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de tarım işletmeleri küçük ölçekli ve parçalı arazilere sahiptir. Bu durum gerekli teknik altyapının oluşturulması ve etkin kullanılmasını engellemektedir. Dolayısıyla küçük ölçekli işletmelerin bazı ekipmanları ortaklaşa satın alması ve ortaklaşa kullanması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu da ancak kurumsal yapıya sahip örgütler yani kooperatif ve birlikler aracılığıyla yapılabilecektir.

d) Ölçek ekonomisi: Üreticilerin gerek girdileri tedarik gerekse ürünleri pazarlama aşamasında ortaklaşa hareket etmeleri ölçek ekonomilerinden faydalanmalarına imkan sağlayacaktır. Nitekim bir çiftçinin ihtiyacı olan gübreyi (örneğin 20 torba) tek başına alması durumu ile örgütlü olarak alması (örneğin 1000 torba) durumunda pazarlık gücü dolayısıyla da gübre alım fiyatı farklı olacaktır. Türkiye’de çiftçilerin bu şekilde ölçek ekonomilerinden faydalanabileceği birçok alan bulunmakla birlikte örgütlenme bilinci ve örgütlenme düzeyinin yetersizliği nedeniyle olası kazanımlar araçlar ve girdi üreten tesislerde kalmaktadır.

e) Piyasa koşulları: İktisat teorisi kitaplarında tam rekabet koşullarına en yakın piyasa türünün tarım ürünleri piyasaları olduğu yazılmaktadır. Bunun temel gerekçesi piyasayı etkileme gücü olmayan çok sayıda satıcının homojen sayılabilecek ürünleri aynı zaman diliminde pazara sunmasıdır. Bu noktadan hareketle çiftçilerin tam rekabet piyasasına yakın koşullarda faaliyette bulunduğu söylenebilir. Ancak bu yaklaşımın çok önemli bir eksikliği bulunmaktadır. Zira çiftçilerin karşısında çok sayıda değil, sınırlı sayıda ve genellikle de aralarında anlaşarak birlikte hareket eden alıcılar bulunmaktadır. Oligopolistik olarak tanımlanabilecek bu yapı gün geçtikçe daha belirgin hale gelmektedir. Nitekim küreselleşme süreci bir çok sektörde

alıcı ve satıcı tekellerinin oluşumuna neden olmuştur. Birçok sektörde böylesi bir yapı oluşurken üreticilerin gerek yerel, gerekse ulusal ve küresel düzeyde örgütlenmemiş olması piyasa koşullarının sürekli olarak çiftçi aleyhine sonuçlar üretmesine zemin hazırlamaktadır. Bu durum çiftçilerin gerek yerel ve ulusal gerekse küresel (evrensel) boyutta örgütlenmelerini zorunlu kılmaktadır. Aksi taktirde çiftçiler ucuz satmaya, tüketiciler pahalı almaya ve araçlar da çok kazanmaya devam edecektir.

f) Demokrasi: Demokrasi örgütlenme bilinci gelişmiş ve örgütlenebilmiş toplumların başarabileceği en az kötü (en iyi değil) yönetim sistemidir. Bu sistemde farklı toplum kesimleri örgütlenmek suretiyle baskı ve çıkar grupları oluşturmakta hukuk çerçevesinde ve demokratik zeminde haklarını/çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Toplumun bazı kesimleri etkin olarak örgütlenip güçlü hale gelirken bazı kesimlerin bunu başaramaması durumunda demokrasi sadece örgütlü kesimlerin lehine sonuçlar yaratacaktır. Nitekim 2008 yılında başlayan küresel kriz sonrasında Türkiye’de açıklanan önlem paketleriyle başta sanayiciler olmak üzere örgütlü kesimler lehine düzenlemeler yapılmış, tarıma ayrılan bütçeden ise yaklaşık 600 trilyon lira kesilmiştir. Bu durum tarım kesiminin ya yeterince ya da etkin olarak örgütlenemediği anlamına gelmektedir. Çiftçi örgütlerinin, başta TZOB olmak üzere, bu durumu sorgulaması gereği bulunmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse demokrasimizin kalitesi açısından da çiftçilerin etkin olarak örgütlenmesi gerekmektedir.

Kuşkusuz çiftçilerin örgütlenmesi için daha birçok gerekçe sıralanabilir. Ancak, sadece yukarıdaki gerekçeler dahi çiftçilerin sadece kendileri için değil toplumsal gelişme açısından da örgütlenmesinin zorunluluğunu ortaya koymaya yetmektedir.

3. NASIL BİR KOOPERATİFLEŞMEYE İHTİYAÇ VAR?

Türkiye’nin köklü bir kooperatif geçmişi bulunmaktadır. Ancak, bu geçmişin parlak olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Bazen yapılan yanlış işler, bazen yanlış kişiler çiftçilerin örgütlenmeye olan inançlarını önemli ölçüde zayıflatmıştır. Ancak, çiftçilerin örgütlenmekten başka çaresi olmadığı da ortadadır. Öyleyse “biz kooperatifçiliği başaramadık, başaramayız” demek yerine stratejik düşünerek, geçmişten ders almalıyız. Yaşanan olaylar dolayısıyla geçmiş, insanlara bazen “nasıl yapılacağını” bazen de “nasıl yapılamayacağını” öğretir. Buradan hareketle çiftçilerin geçmişten ders çıkarmaları ve daha sağlıklı ve işlevsel örgütlenmenin nasıl sağlanabileceğine ilişkin olarak kafa yormaları gerekmektedir. Bu bağlamda bizim etkin bir örgütlenme için önerilerimiz şunlardır;

a) Öncelikle çiftçilerin örgütlenme kültür ve bilinci geliştirilmelidir. Bunun için dünyada ortaya çıkan değişimin dinamikleri, sonuçları ve tarım ile çiftçilere yansımaları ortaya koyan, çiftçilerin örgütlenme ihtiyacının her

zamankinden çok daha önemli ve acil hale geldiğini vurgulayan eğitim programları yapılmalıdır. Bu programları mevcut olan ancak değişim ve yeniden yapılanma sürecine giren tüm çiftçi örgütlerinin yapması gerekmektedir. Tarımsal faaliyetlerin sınırlı olduğu kış aylarında bir eğitim seferberliği başlatılmalıdır. Bu eğitimler devlet tarafından verilen desteklerden yararlanmanın önkoşulu haline getirilmelidir.

b) Çiftçi örgütlerinde etkin bir yönetim sistemi oluşturulmalı, bunun somut sonuçları ortaklar ile paylaşılmalıdır. Bu örgütlere olan güveni tazeleyecek, aidiyet ve sadakat duygularını güçlendirecektir.

c) Ülkemiz kooperatifçilik mevzuatında ciddi sorunlar bulunmaktadır. Bu nedenle tarımsal örgütlenmeye ilişkin (kooperatifler, birlikler, dernekler, odalar gibi) mevzuat ayrı bir şekilde ele alınmalıdır. Zira son derece karmaşık olan mevcut Kooperatifler Kanunu, sektörün ve çiftçilerin ihtiyaçlarına cevap vermemekte, sadeleştirilmesi ve anlaşılabilirliğinin artırılması gerekmektedir.

Bu yasal düzenleme yapılırken;

i) Birlik ve kooperatiflerin devlete olan borçları anapara ve faiziyle birlikte son kez silinmelidir.

ii) Tam üye olmaya çalıştığımız AB’de olduğu gibi tarımsal desteklerin kooperatif ve/veya birlikler aracılığıyla ödenmesi sağlanmalıdır. Bir başka deyişle çiftçilerin kooperatif üyesi olması zorunlu hale getirilmelidir.

iii) Yine AB uygulamalarında olduğu gibi, ortakların kendi ihtiyacı dışında kalan (ki bunun içinde ürünün niteliğine göre oransal bir kısıtlama getirilmelidir) ürünlerinin tümünü kooperatife vermesi zorunluluğu getirilmelidir. Böylece çiftçi örgütü ve çiftçi arasındaki ilişki güçlenecek, sahiplenme duygusu gelişecektir.

iv) Birlik ve kooperatiflerin yasal olarak fiyat stratejileri konusunda esnekliğe (teslim zamanına bağlı olarak fiyat farklılaştırması vb.) sahip olmaları sağlanmalıdır.

v) Türkiye’de, yine AB ülkelerinde olduğu gibi, kooperatif bankacılığı oluşturulması ve geliştirilmesi yasal zorunluluk haline getirilmelidir. Bu yeni bir banka kurmak şeklinde yapılabileceği gibi Ziraat Bankası bünyesinde ayrı bir birim (ve şubeler) oluşturularak da gerçekleştirilebilir.

d) Türkiye’de çiftçilerin ve çiftçi örgütlerinin hem üretim hem de pazarlama boyutunu entegre olarak değerlendirmesi gerekmektedir. Bir başka deyişle hem üretimde maliyet minimizasyonu hem de pazarlama da satış hasılatının maksimizasyonu konuları eşanlı olarak dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla üretici örgütleri hem girdi tedariki hem de ürün satışında aktif rol oynayabilecekleri yapılanmayı gerçekleştirmelidir. Zira bugünün küresel dünya koşullarına dünyanın yönetim anlayışı ve tavırlarıyla uyum sağlamak ve ayakta kalmak olası değildir.

Türkiye’de kooperatifçilik ve daha genel anlamıyla çiftçi örgütlenmesi konusunda yapılanlar ile yapılması gerekenler birlikte değerlendirildiğinde kilit konunun çiftçilerin eğitilmesi olduğu görülmektedir. Bu başarıldığında tarımsal örgütlenme ve dolayısıyla çiftçi gelirlerinde artış gerçekleşebilecektir. Kuşkusuz ulusal düzeydeki etkin örgütlenmenin uluslararası yani evrensel boyuta da taşınması gerekmektedir. Zira bugün ve gelecekte tarım ürünleri satın alanlar ulusüstü (trans-national) nitelikte olacaktır. Bunların karşısında sadece yerel örgütler ile durabilmek olası değildir. Yani, çiftçi örgütlerinin de küreselleşmesi kaçınılmaz görünmektedir. Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği olarak bu sürecin farkındayız ve gereklerini yerine getirmek konusunda Türkiye için yeni ve ilk adımları İspanya zeytinyağı kooperatifleri ile ortak vizyon oluşturmaya çalışarak atmaktayız.

4. EKONOMİK KALKINMA VE KOOPERATİFÇİLİK

Ekonomik büyüme bir ülkedeki mal ve hizmet üretiminin artışı, ekonomik kalkınma ise büyüme yanında ölçülemez nitelikteki gelişmeleri (eğitim düzeyinin artması, yasal ve kurumsal düzenlemelerde iyileşme, yoksulluğun azalması vb.) de kapsamaktadır. Daha somut bir örnekle, yeni doğan bir çocuğun boyunun uzaması ve kilosunun artması onun büyümesini verirken, zihinsel yeteneklerinin gelişmesi, iletişim becerilerinin artması onun kalkınmasını göstermektedir. Bu nedenle ekonomik kalkınma daha geniş kapsamlı ve daha önemli bir kavramdır.

1970’lerden sonra dünya genelinde ekonomik kalkınma yerine ekonomik büyüme kavramı ön plana çıkarılmış, büyümenin her derde deva olacağı görüşü hakim hale gelmiştir. Bu yaklaşımın ideolojik arka planında ise kalkınmanın planlamayı ve devleti ön plana çıkarması, bu dönemde hakim konuma gelen neo-liberal yaklaşımın ise bunu reddetmesi yatmaktadır. Bir başka deyişle 1970’lerden günümüze, özellikle de Doğu Bloku’nun yıkıldığı 1989 sonrasında, adeta bir mit haline getirilen ve herkesin de tapması beklenen “piyasa ekonomisi” kavramı devleti, planlamayı, kooperatifleşmeyi adeta yok etmeye çalışmıştır. Ancak, 2008 yılında başlayan ve etkileri hale devam eden finansal kriz yeniden kooperatifleşmeyi, planlamayı, devleti gündeme getirmiştir. Hatta Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri krizden çıkış için en önemli çarenin kooperatifler olduğunu söyler noktaya gelmiştir. Bu gerçekten trajik bir durumdur. Zira kooperatiflerin önemini anlamak için mutlaka böylesi bir kriz yaşanması gerekmiyordu. Akılcı bir vizyon, gerçekçi bir bakış, insan merkezli anlayış zaten tarımda yolu kooperatiflere çıkaracaktır. Ancak, her şeye rağmen, bu yaklaşım son derece önemli ve olumludur.

Türkiye özelinde bugüne kadar yaşanan ekonomik gelişmeler, tarım sektörü ve çiftçilerin içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında şu değerlendirmeleri yapmamız mümkündür;

1. Türkiye'nin önceliği büyüme değil kalkınmadır. Nitekim, Türkiye 2002-2007 döneminde son derece hızlı büyümüştür. Ancak, bu büyüme yeterli istihdam artışı getirmediği gibi ülkenin daha da fazla dışa bağımlı hale gelmesi sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla unutulmamalıdır ki, kalkınma büyümeyi garanti eder, ancak büyüme kalkınmayı getirmeyebilir.

2. Kalkınma ise ancak planlama ile olur. Türkiye gelişmiş ülkeler ve/veya uluslararası kurumların önerilerinden çok ülkenin sorunları ve ihtiyaçlarını referans alarak planlı çözümler üretmek zorundadır.

3. Türkiye'de halkın geniş bir kesimi kırsal alanda yaşamaktadır. Yine geniş bir kesim kırsal kesim koşullarında (davranış ve ilişki sistematiği açısından) kentlerin varoşlarında hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Türkiye'nin kalkınması için etkin bir kırsal kalkınma stratejine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu strateji dolaylı olarak kentlerin de planlanmasına hizmet edecektir. Dolayısıyla kırsal kalkınmayı gerçekleştirmeden ülkenin kalkınmasını sağlamak olası değildir.

4. Kırsal kalkınmayı gerçekleştirmenin yolu kooperatifleşme, daha genel deyişle çiftçilerin örgütlenmesinden geçmektedir. Çiftçilerin gerek üretim (girdi temini) gerekse pazarlama boyutunda etkin olarak örgütlenmesi gerçekleştirilmeden kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi hayal bile edilemez. Zira kooperatifler çiftçilerin bir taraftan gelirlerinin artması yoluyla ekonomik yönden diğer taraftan da örgütlenme bilinci ve düzeyinin artmasıyla, sosyal ve politik yönden gelişmelerine katkı yaparak kalkınmaya hizmet edecektir.

Bu açıklamalar; Türkiye'nin kalkınmasında kırsal kalkınmanın, kırsal kalkınmanın sağlanmasında ise kooperatiflerin kilit role sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Temennimiz politik karar birimlerinin bunun farkında olarak kooperatif ve birliklerin önüne engel çıkarmaktan vazgeçerek destek olmaları, çiftçilerimizin ise “ya birlik olacaklar ya da biteceklerinin” farkına varabilmeleridir.

Sonuç yerine...

Türkiye'nin mevcut ekonomik yapısı ve sorunlarıyla küresel rekabette başarılı olması,

Tarımdaki sorunları çözmeden Ekonomik yapısını düzeltmesi, örgütlenme sorununu çözmeden de tarımdaki sorunları çözmesi olası değildir. O halde daha fazla zaman kaybetmeden sadece çiftçilerimiz için değil, aynı zamanda ekonomik kalkınmanın sağlanması ve demokrasimizin gelişmesi için de tarımda etkin örgütlenme sağlanmalıdır. Hemen.